

KOHANIMEDE ERIARENGUTEST KOSE KIHELKONNA ASUSTUSNIMEDE PÕHJAL

TIINA LAANSALU

Annotatsioon. Artikkel annab ülevaate eesti kohanimedes aja jooksul toimunud eriarengutest ja toob nende kohta näiteid Kose kihelkonna asustusnimevara hulgast. Kohanimedes aset leidnud eriarengute alaliigid on ebareeglipärane lühenemine, sarjasiirdumine, rahvaetümoloogia ja mugandamine. Kohanimi on võinud (kas korraga või eri ajaetappidel) läbi teha ka mitu eriarengut. Töös on nimeartiklite kujul esitatud valik Kose kihelkonna asustusnimesid, milles on eriarenguid tuvastatud. Alusmaterjal pärineb Eesti Keele Instituudi kohanimearhiivist ning seda on võrreldud nii vanemate kui ka hilisemate kirjapanekutega. Kose kohanimel varas leidub näiteid kõigi eriarengutüüpide kohta.

Võtmesõnad: onomastika, kohanimed, asulanimed, talunimed, etümoloogia, ebareeglipärane lühenemine, sarjasiirdumine, rahvaetümoloogia, mugandamine

1. Sissejuhatuseks

Sünnihetkel on igal kohanimel tema referenti kirjeldav, parasjagu keelele omane lingvistiline entiteet ehk olemus. See tähendab, et kohale viidates kasutatakse sõnu, mis just sel ajal keeles olemas on, ja need sõnad annavad kõnealuse koha kirjeldust edasi vastavale keeleteapile omase häälikkujuga. Kui see lingvistiline entiteet aga hakkab tähistama vaid üht kindlat kohta, siis ta kinnistub, muutub monoreferentseks ja võib teinekord isegi oma apellatiivse tähenduse kaotada (Gammeltoft 2007: 481). Apellatiivne lähtekoht võib nimekasutajale jääda äratundmatuks näiteks juhul, kui väga vana kohanimi on talletanud sõnatüvesid, mis üldkeelest on juba kadunud (Pall 1977: 21), aga ka läbipaistva etümoloogiaga nimede puhul ei mängi apellatiivne tähendus nime funktsioneerimise seisukohast mingit rolli (Ainiala jt 2012: 65–66).

Aja jooksul keel areneb ning samamoodi nagu muus sõnavaras toimuvad muutused ka kohanimedes. Kuigi kõiki keele üldsõnavara foneetilisi muutusi ei saa alati häälikuseadustega seletada, on seaduspärasel arengul olnud keele häälikulises kujunemises määrav roll. Kohanimede seas on aga võrreldes muu sõnavaraga olnud seaduspärasel häälikmuutustel väiksem osa. Tihtilugu on kohanimed olnud püsivama loomuga, teisalt jälle on neis toimunud mõningaid just kohanimedele omaseid, üldsõnavarast erinevaid arenguid. Küllap on erisugust arengut soodustanud seesama apellatiivse tähenduse ülearusus. On sedastatud, et nimed on nagu sildid, mis tähistavad keeleväliseid objekte (Ainiala jt 2012: 14). Sestap, kuna kohanimi ei vaja nimekasutaja jaoks äratuntavat semantilist tähendust, ei käsitata neid alati samal viisil kui üldsõnavara ning kohanimed saavad areneda iseseisvat rada pidi. Tähtis on ka asjaolu, et need rajad saavad nähtavaks sageli vaid siis, kui neid on võimalik tuvastada vanemates kirjapanekutes.

2. Kohanimede arengutest ja eriarengutest

Ühel kohanimel võib korraga olla kasutusel mitu erikujulist nimevormi ehk rööpvormi. Kui eri kujud esinevad ise aegadel, võib tegu olla nime muutusega, samas on ühe nime variandid tihtipeale käibel korraga. Kas tegu on kohanimemuutusega või lihtsalt eri vormide varieerumisega, pole alati võimalik öelda, sest muutumine ja varieerumine on osaliselt kattuvad nähtused. (Ainiala jt 2012: 82–83) On võimalus, et varieerumisest saab muutus, aga samas ei pruugi see nii minna. Tänapäeval on nimevariantide arenemisel püsivaks nimemuutuseks takistuseks ka kirjakeel, mille kasutamisel on eelisseisus korrektsemaks peetav, sageli ametlikultki sätestatud nimekuju.

Rööpvormide teket võib põhjustada ökonoomiaaotlus, murdeerinevus, keelemuutus või nimekuju ebaselgus. Ökonoomiaaotlusest lähtunud nimevorme võis Kose asustusnimede rööpvormides leida kõige arvukalt. Keele ökonoomia printsiip rakendub kohanimedes tihtilugu seal, kus nimeelement on iseseisva semantika kaotanud, nt *Pühäre* < *Pühäjärve* (mõis). Rööpvorme ei tohiks segamini ajada rööpnimedega – rööpnimed on sama kohta tähistavad, eri alustel antud nimed (Ainiala jt 2012: 84). Näiteks Kose kihelkonna talunimed:

Aasamäe, rööpvorm *Aasume*, rööpnimi *Vitresteni*;
Aedveere, rööpvorm *Aedvere*, rööpnimi *Lageda*.

Kohanimedele eriarendus võivad esile kutsuda struktuurivariatsiooni, mis sarnaneb epeksegeesiga. Epeksegees on tautoloogiline nähtus, mille puhul lisatakse nimedele referenti tähistav liigisõna (Ainiala jt 2012: 83). Enamasti tekivad epeksegeetilised vormid siis, kui on vaja täpsustada koha liiki (nt *Mõisaküla linn*, *Valgõtärõ talu*, *Vinnora oja*). Soome uurijad kasutavad terminit *epeksegees* (sm *epeksegeesi*), saksa keeles on nähtust nimetatud terminiga *Verdeutlichung* 'arusaadavaks tegemine'. (Saar 2008: 41) Epeksegeesiga sarnaneva korduse on mõnigi kord tinginud liitnime lõpuosise lühenemine. Seda võib kergesti juhtuda siis, kui tegu on nimeahelaga, st tähistatava objekti liik on muutunud. Näiteks:

Harjuva oja, kus *-va* < *-oja*, seega *Harju-* + *-va* ('oja') + *oja*;
nimeahel: *Harjuoja* > *Harjuva* (asustusnime) > *Harjuva oja*.

Kohanimes võivad aja jooksul tekkida mitmesugused struktuurilised või fonoloogilised muutused, mistõttu nimi muutub läbipaistmatuks. Valdek Pall on kirjutanud (1977: 40), et võrreldes teiste läänemeresoome keeltega iseloomustab just eesti kohanimesid tugev reeglipäratu lühenemine, nt *Piljani* < *Pilli-Jaani*, *Kasme* < *Kassinurme*. Taoline reeglitamata lüheneimine ilmneb aga ka näiteks soome kohanimes, nt *Mustio* < *Mustajoki*, *Kotaja* < *Kotaoja* (Ainiala jt 2012: 87). Üks tõenäolisemaid eriarenduste põhjustajaid on nime eraldumine lähtekohast ehk sideme katkemine proopriumi ja apellatiivi vahel, teiseks aga püüd teha nimi keelekasutajale arusaadavaks (Pall 1977: 41). Mitmesugused eriarendutüübid võivad nimes esineda kas ühekaupa või ka mitmekesi koos. Järgnevalt tutvustatakse igat tüüpi veidi lähemalt.¹

2.1. Ebareeglipärane lühenemine

Eesti nimeuurimustes on kohanimedele omast ajapikku aset leidnud lühenemist, mida üldkeele häälikuseadustega seletada ei saa, nimetatud ebareeglipäraseks lühenemiseks. Vanadele kohanimedele iseloomulik tugev ebareeglipärane lühenemine on üldsõnavaras toimunud palju ulatuslikum. Ebareeglipäraseid muutusi võib peamiselt märgata liitüveliste nimede teises komponendis (nt *Alta* < *Alttoa*, *Anija* < *Hanijõe*, *Mäense* < *Mäe* + omastava lõpp *-n* + *-taguse*), kus isegi mitmesilbilisest sõnast on sageli säilinud ainult mõni häälik. Samas esineb ebareeglipärast lühenemist aga

¹ Aluseks on olnud Valdek Palli liigitus (1977: 37–42), vt ka Laansalu 2012.

ka liitnimede esimeses komponendis (nt *Liikatku* < *Liivakatku*). Eeldused liitnime lõpukomponendi lühenemiseks tekivad siis, kui vastav nimeosa jääb ilma semantilisest koormusest, mis tähendab, et lühenemine on omane pigem sekundaarnimedele. Kui liitnime lõpukomponent on endiselt kohanime liigisõnaks ehk on säilitanud determinandi funktsioonid, püsib see enamasti lühenemata kujul. Nii on ebareeglipäraste lühenemiste peamiseks toimumiskohaks just asustusnimed, mis on enamasti lähtunud kas loodusnimedest (sekundaarsed asustusnimed, nt *Suurjõgi* > *Suurjõe* mõis > *Surju* mõis) või antroponüümidest ehk isiku-, lisa- või hüüdnimedest (nt *Tõnu Juhan* > *Tõnu-Juhani* talu > *Tõnuni* talu, *Välja-Jüri* > *Väljari*).

2.2. Sarjasiirdumine

Teine eriarenguliik on sarjasiirdumine. See on kohanimedes esinev nähtus, kus sarnase häälikulise kujuga nimeosised võivad varieerumisel üksteist asendada. Kõige levinum sarjasiirdumine on nimelõppude *-mäe* ja *-ma(a)* vaheldumine. Valdek Palli arvates on siin teatud juhtudel võinud rolli mängida vokaalharmonia või siis otsese sideme kaotamine apellatiiviga, mille korral ei olnud *-mäe* enam determinandiks, olles saanud asulanime osaks, kuhu *-maa* tegelikult rohkem sobibki. Nimelõpud *-mäe* ja *-ma(a)* esinevad asustusnimedes tihtipeale varieeruvana, kusjuures iga kord ei saagi kindlalt öelda, kumb neist on algupärane (nt *Allikmäe* ~ *Allikmaa*, *-ma*). Veel on võinud vahelduda nt *-aia* ja *-oja*, *-selja* ja *-silla* jne.

2.3. Rahvaetümoloogia

Kolmandaks eriarenguks peetakse rahvaetümoloogiat, mis lühidalt öeldes tähendab nime ümberinterpreteerimist. Seda nähtust ei põhjusta keele üldsõnavara foneetilised muutused, vaid keelekasutaja keeletaju. Rahvaetümoloogia abil püütakse nimi tarvitajale arusaadavaks teha – niimoodi on see nähtus nimekomponentide lühenemisele ja sarjasiirdumisele vastupidiseks tendentsiks. Selleks võidakse nimes asendada mõni aktiivsest keelekasutusest kadunud sõna tuntuga. Näiteks võiks tuua nimed *Vända* ja *Rätimäe*. *Vända* talu nime seob rahvaetümoloogia sõnaga *vänt* : *vända*, tegelikult on see aga ühendatav isikunimega *Vent* < *Venceslaus* (Kallasmaa 1995: 765). *Rätimäe* talu nime esiosa on algselt lähtunud sõnast *ratt* : *rati* 'ait; vabadiku maja', see on aga asendatud tuntuma sõnaga *rätt* : *räti*.

2.4. Mugandamine

Viimane eriarenguliik on mugandamine. Mugandamisel kohandatakse võõrast päritolu kohanimed sobima sihtkeele foneetilisse struktuuri, nagu seda tehakse ka apellatiivide laenamisel. Mugandatud nimed jagunevad omakorda kaheks (Laansalu jt 2014: 128):

- a) puhthäälikulised mugandid,
nt *Reina* < sks prkn *Treyden*,
Valtu < sks *Waldau* 'mets' + 'jõeäärne';
- b) häälikulisel alusel rahvaetümoloogiat sisaldavad mugandid,
nt *Kaarepere* < sks prkn *Scharenberg*,
Luuu < sks prkn *Luden*.

3. Kose asustusnimede eriarenguid

Järgnevalt on esitatud väike valik kohanimeartikleid neist Kose kihelkonna asustusnimedest, mis ühel või teisel moel on eriarengu läbi teinud. Töö alusmaterjal (siin *resp.* märksõnad) pärineb Eesti Keele Instituudi murdearhiivi kohanimearhiivist (KN). Kose kihelkonna kohanimesid on arhiivi kogutud ca 40 aasta vältel, esimene kogu on kohanimearhiivi jõudnud aastal 1929 ja viimane aastal 1969. Asustusnimesid on kogutute hulgas ligikaudu 2300 (et kogutud on eri aegadel ja mitme isiku poolt, võib ette tulla ka korduvusi). Suur osa neist on hilisemad talunimed, kuid nendegi vormide seas on mõnikord võimalik eriarenguid märgata. On näiteks nimesid, kus nime täielik kuju esineb kohanime ametliku vormina ja selle kõrval on (tihti vaid suulises pruugis) kasutusel lühenenud variant. Kuna külade koosseis on aja jooksul muutunud ja ka külapiirid on võinud nihkuda, on talunimede külakuuluvuse märkimisel jäänud kohanimkartoteegi andmete juurde (st talunime juures on mainitud seda küla, kuhu keelejuht ta on paigutanud). Nimevormid, mis kogudes esinevad vaid nimehääldusena või keelejuhtide kõne ülestähendustes ehk mida on arvatavasti pruugitud vaid suulises kasutuses, on loendis esitatud väikese algustähega. Kui kartoteegisedelil on infot nime häälduse kohta, on esitatud seegi. Kasutatud arhiivimaterjalidele on viidatud kohe, kaartide andmed leiab aastaarvu järgi artikli lõpust. Nagu traditsioonilistele eesti kohanimetöödele iseloomulik, ei ole nimede alfabeetilises järjestamises arvestatud sõnaalgulist *h*-d.

- Hansuni t** [*ansuni*] (Kurena k) < *Hansu-Jaani*; XVII saj lõpp *Hanßo Jahn* (EAA.1.2.C-IV-57), 2014 *Hansoni* (t). Kohanimi pärineb isikunimedest *Hans* ja *Jaan*, millest viimane on tugevalt lühenud: *-Jaani* > *-ni*. Nii-sugune lühenemine, kus liitnime kahesilbilisest lõpuosast on säilinud vaid teine silp, on eesti kohanimedes olnud üpris tavaline (Kettunen 1955: 350).
- Heebrea k** [*eebrea*] (Kolu k; Tade k) < *Hiiepere*; 1462 *Idenpere* (k; Bfl I: 243), 1726 *Hieper* (k; Rev 1725/26: 321), 2014 *Hiiepere* (t). Nimi on lühenenud liitnimest, mis koosnes sõnadest *hiis* : *hiie* + *pere*. Aja jook-sul on nimest kadunud kunagine omastava käände lõpp *-n*. Nimevormi *Heebrea* kujunemisel on rolli mänginud ka rahvaetümoloogia.
- eeveski t** [*eeveski*] (Ardu k) < *Hiieveski*; XVII saj teine pool *Iweske Thomaß* (EAA.1.2.C-IV-69, L1), 1782 *Hiewesk* (Hupel III: 435), 1795 *Yewesky Jaan* (EAA.1864.2.V-24: 179, L 177p), 1796 *Hiewesk* (veski), 1871 *Eweski*, 1935 *Jeveski* (t), 2014 *Hiieveski paisjärv*. Nimi koosneb arva-tavasti sõnadest *hiis* : *hiie* ja *veski*. Liitnime esimene osa on käsitletava nimevormi puhul tugevalt lühenud: *Hiie-* > *ee-*. Pole küll välistatud, et esi-tatu on lihtsalt üks lüli rahvaetümoloogiate ahelas. Sellele etümoloogiale annab siiski tuge asustusajalugu – nimelt paikneb Ardu küla Hiieveski talu piiril ka Hiimägi, mis arvatavasti on olnud üks muinaseestlaste pühapaiku (Kink 2004: 8).
- Kalsberi k, t** [*kalsberi*] (Vardja k) < *Karlsbergi*; 1782 *Carlsberg* (krjms; Hupel III: 435), 1796 *Karlsberg* (krjms), 1871 *Carlsberg* (ms), 2014 *Karlsbergi* (t). Ravila mõisa karjamõis sai nime Karl XII järgi, kes seal kandis oma sõjaväega oli peatunud (BHO: 185). Nimi lähtub isikunimest *Karl* ja saksa sõnast *berg* 'mägi', seda on mugandatud sobima eesti keele foneetilisse süsteemi.
- Karjatüma t** (Viskla k) < *Karja-Tooma*; 1935 *Karjatooma* (t), 2014 *Kar-jatooma* (t). Talunime isikunimeline lõpp *-Tooma* on asendatud sõnaga *tüma* 'pehme, soine koht pinnases'. Sellise rahvaetümoloogilise ümber-mõtestamise on võinud tingida nimelõpu lühenemine suulises kasutuses.
- Katsina k** [*kat'sina*] < *Gattšina*; 1900 vn *Гатчина* (k), 2014 *Katsina* (k). Nimi on siirik Venemaalt, olles mugand linnanimest *Gattšina*. Nimepä-rimus on järgmine: XIX sajandi keskpaiku rännanud rühm Triigi mõisa töölisi ja talupoegi Venemaale, lootes sealt vaba maad leida ja mõisniku ikke alt pääseda. Nad jõudnud Gattšinasse, kust nad tagasi saadetud, sest väljarändamise puhuks pidi olema luba ja määratud sihtkoht. Seejärel asutanud mõisnik nad külla, mille nimetanud Katsinaks (Laanet 2010: 7).
- Kuie t** (Tade k) < *Kuivajõe*; 1796 *Kuivajoggi* (jõgi), 2014 *Kuie* (t). Talu on nime saanud samanimeliselt sillalt Kuivajõe alamjooksul. Nimi *Kuie* on lühenenud *Kuivajõe* nimest.

- Kurena k** (Kuivajõe k) < *Kure* + omastava lõpp *-n + oja*; ca 1241 *Kurkenoy* (Johansen 1933: 458–459), 1467 *Kurenoia* (k; Bfl I: 268), 1782 *Kurrena* (k; EAA: 1864.2.IV-1: 451, L 437), 2014 *Kurena* (t). Lühenenud on liitnime viimane osa: *-oja* > *-a*. Nimes on säilinud kunagine omastava käände tunnus *-n*.
- Lenderma k** [*lendermɛ*] (Nõmbra k; Palvere k) – *-mäe ~ -ma(a)*; ca 1241 *Lendælemet*, *Lendelemec (Johansen 1933: 478), 1468 *Lendermeke* (k; Bfl I: 275), 1636 *Lendramah* (Johansen 1933: 479), 1726 *Lendermeggi* (k; Rev 1725/26: 315), 1796 *Lenderma* (k), 2014 *Lendermaa* (t). Läbi aegade on nime ülestähendustes näha nimelõppude *-mäe* ja *-ma(a)* vaheldumist, st nimi on siirdunud *mäe*-sarjast *ma(a)*-sarja ja vastupidi.
- Mihkleni t** [*ˈmihkleni*] (Kämbla k) < *Mihklejaani*; 2014 *Mihklini* (t). Liitnime esimeseks osaks olev isikunimi Mihkel käändub *e*-tüveliselt, nagu põhjajaeesti murderühmas *er-* ja *el*-lõpulistele sõnadele sageli omane (Must 1965: 16). Liitnime teine isikunimest pärinev osa on lühenenud, säilitades vaid lõpusilbi: *-jaani* > *-ni*.
- Neitsimäe t** [*neitsimɛ*] (Marguse k) – *-mäe ~ -ma(a)*; XVII saj teine pool *Neitzimege Mart* (EAA.1.2.C-IV-80), 1871 *Neitsema* (t), 2014 *Neitsimäe* (t). Selle talunime puhul on jällegi tegu sarjasiirdumisega, kirja on pandud kord *mäe-*, kord *-ma(a)*-lõpuga nimekuju.
- Nooreli t** [*nooreli ~ nooreli*] (Kata k) < *Noorejüri*; 2014 *Nooreli* (t). Liitnime teine, isikunimest lähtuv nimeosa on tugevalt lühenenud: *-jüri* > *-li*. Nimelõpu *-ri* asemele on foneetilistel põhjustel tulnud *-li* (kaht *r-i* ühes sõnas on liiga raske hääldada ja teine tavaliselt ei säili). Samasugune foneetilise lihtsustumise näide võib olla Jüri kihelkonna *Raudalu* < *raud* + *aru* (Laansalu 2012: 184).
- Nõmmeri t** (Nõmmeri k) < *Nõmme-Jüri*; 1890 vn *Ньмеюру* (t), 2014 *Nõmmeri* (k). Tegu on liitnimega, mille esimene pool lähtub sõnast *nõmm* : *nõmme* ja teine, isikunimest lähtuv pool on lühenenud, säilitades vaid teise silbi: *-Jüri* > *-ri*.
- Pruntali t** [*ˈpruntali*] (Krei k) < *Brunnenthal*; 1796 *Brunnenthal* (krjms), 1871 *Brunnenth*. (krjms), 2014 *Pruntali* (t). Nimi oli algselt Kose-Uuemõisa mõisa karjamõisa nimeks. *Pruntali* on saksa nimest *Brunnenthal* mугандatud nimevorm.
- Soibili t** [*ˈsoibili ~ ˈsoibli*] (Kanavere k) < ?*Soipilli*; XVII saj teine pool *Seipill Hanß Kröger* 'kõrtsmik' (EAA.1.2.C-IV-69, L3), 1726 *Soibil Ewert* ja *Soibil Hans* (Rev 1725/26: 322), 1796 *Soepil* (k), 1871 *Soepil* (t), 1904 *Seapilli* (t; EAA.3724.5.1338), 2014 *Soibili* (t). Kohanimearhiivi järgi on nime rööpvormiks *Soipilli*. Liitnime teine osa on tugevalt lühenenud: *-pilli* > *-bli*. Nimelõpp langeb kokku tänapäevase sõnaga *pill* : *pilli*, kuid see on võinud lähtuda ka isikunimest. Nimelt on Leo Tiik (1977: 286)

pidanud *Pilli*-nimesid isikunimedest *Filip*, *Philip* ja *Philippos* lähtuvaks. Võrdluseks võib tuua Saaremaa asustusnime *Pahapilli*, mis 1685 on üles märgitud kujul *Paipil thönnis* (Kallasmaa 1996: 271). Teise võimalusena võiks pakkuda tulenemist sõnast *põld* : *põllu*, vrd nt *Määvli*, 1782 *Mäbli* < ?*Mäepõllu (Kallasmaa 2010: 160–161), samuti *Tagubli* < *Tagupõllu* (Kallasmaa 2010: 241). Nime esiosa saaks rekonstrueerida *Soie- < *soo*, mitmuse omastav *soie* (vrd *Soiaru* < *Soiearu, Kallasmaa 1996: 385). Siiski on see vaid oletus, sest nime varasemad kirjapanekud on väga erinevad ega anna ühe kindla etümoloogia esitamiseks piisavat alust.

taksna t [*taksna*] (Voose k) < *Takkasauna*; 2014 *Tagasauna* (t). *Taksna* on rööpvormina kasutusel olnud nimekuju. Selles on lühenenud nii liitnime esimene kui ka teine osa: *Takka*- > *Tak*- ja *-sauna* > *-sna*.

Triigi k < *Stryk*; 1732 *Triki* (ms; Johansen 1933: 455), 1796 sks *Kau*, *Trigi M.* (ms), 2014 *Triigi* (k). Tänapäevane nimekuju on tekkinud saksa nime mugandamise teel. Nimi pärineb mõisaomaniku perekonnanimest *Stryk*.

Töldava t (Krei k) < *Töldoja*; 2014 *Töldoja* (t). Talu on oma nime saanud *Töldoja* soonelt, mille kaldal ta asub (KN). Nimevormi teine osa on lühenenud: *-oja* > *-va*. Samasugune eriareng on toimunud nt naaberkihelkonna Jüri kohanime *Harjava* ~ *Harjuva* puhul (Laansalu 2012: 175).

ueda t [*ueda*] (Saarnakõrve k) < *Uuetoa*; 2014 *Uuetoa* (t). Liitnime teine osa on lühenenud: *-toa* > *-da*.

Vahiaugu t (Kolu k) < *Vahi-Jaagu*; 2014 *Vahiaugu* (t). Liitnimi on rahvaetümoloogiliselt ringi mõtestatud ja selle teine, isikunimeline osa *-Jaagu* on asendatud sõnaga *-augu*. Samasugust *-jaagu* ~ *-augu* vaheldust on täheldatud mujalgi, nt kohanimedes *Kruusjaagu* (Kallasmaa 2010: 97), *Pilli-Jaagu* (Pall 1969: 183) ja *Sojagu* (Kallasmaa 1996: 386).

Viskla k [*viskla*] < *Visküla; 1694 *Wysküll* (EAA.1.2.C-II-43), 1726 *Waisküll* (k; Rev 1725/26: 314), 1796 *Wiskla* (k). Nime teine osa on lühenenud: *-küla* > *-kla*, esiosa lähtekoht jääb aga hämaraks. Liitnime lõpuosa lühenemise tõttu leiab selle nime puhul teatud kontekstides aset epeksegeesisarnane kordus *Vis*- + *-kla* ('küla') + *küla*.

4. Lõpetuseks

Kose kihelkonna asustusnimed on läbi teinud igat tüüpi eriarenguid – leidub nii ebareeglipärasest lühenemist, sarjasiirdumist, rahvaetümoloogiat kui ka mitmesugust mugandamist. Mõnikord peegeldub eriareng mõnest teatud ajahetkel kasutatud nimevormist, teinekord on kohanimi teinud läbi püsiva muutuse ja eriarenguline vorm on tänapäeval ainukasutatav. Toimunud muutused annavad kinnitust sellest, et ebareeglipärane

lühenemine toimub enamasti just asustusnimes (nt hüdronüümidest lähtunud *Kuie*, *Kurena* ja *Tõldava*). Vahel on eriareng muutnud nime nii, et selle esialgne lähtekoht enam nimevormist läbi ei paistagi (nt *Soibli*). Arvuliselt võib öelda, et arhiivi kogutud Kose kihelkonna asustusnime hulgast on ebareeglipärase arengu läbiteinuid vähemalt 3%. Võib eeldada, et tegelikult on see arv suurem, võttes arvesse asjaolu, et nime algse lingvistilise entiteedi määramiseks ja nimeses toimunud eriarengute tuvastamiseks-tõendamiseks on hädavajalik vastavate kirjapanekute olemasolu – muul juhul on tegu vaid oletustega. Samas aga on seesama nime üleskirjutamine, sealhulgas eelkõige ametlik kirjakeel kui nii-öelda korrektsete nimevariantide sätestaja, omamoodi piduriks kohanimede edasiste eriarengute teel.

Lühendid

k – küla, krjms – karjamõis, ms – mõis, prkn – perekonnanimi, t – talu

Kirjandus

Ainiala jt 2012 = Terhi Ainiala, Minna Saarelma, Paula Sjöbolm. *Names in Focus. An Introduction to Finnish Onomastics.* (= *Studia Fennica. Linguistica* 1.) Helsinki: Finnish Literature Society.

Bfl = *Est- und Livländische Brieflade. I Th. Dänische und Ordenszeit. Bd. 1, Eine Sammlung von Urkunden zur Adels- und Gütergeschichte Est- und Livlands, in Uebersetzungen und Auszügen, 1856; Bd. 2, Register zum ersten Bande, 1857. Hrsg. von Friedrich Georg von Bunge und Robert von Toll. Reval: Kluge und Ströhm. II Th. Schwedische und polnische Zeit. Bd. 1, Die Jahre 1561 bis 1650: eine Sammlung von Urkunden zur Adels- und Gütergeschichte Est- und Livlands in Uebersetzungen und Auszügen, 1861. Hrsg. von Christian Eduard Pabst und Robert von Toll. Reval: Kluge und Ströhm.*

BHO = *Baltisches historisches Ortslexikon. I, Estland (einschließlich Nordlivland), 1985. Begonnen von Hans Feldmann. Hrsg. von Heinz von zur Mühlen.* (= *Quellen und Studien zur baltischen Geschichte* 8, I. Hrsg. im Auftrag der Baltischen Historischen Kommission von Paul Kaegbein und Gert von Pistoohlkors.) Köln–Wien: Böhlau Verlag.

Gammeltoft, Peder 2007. *Scandinavian naming-systems in the Hebrides: a way of understanding how the Scandinavians were in contact with Gaels and Picts? – West over Sea. Studies in Scandinavian Sea-Borne Expansion*

- and Settlement Before 1300. Ed. Beverly Ballin Smith, Simon Tylor, Gareth Williams. (= The Northern World 31.) Leiden, 479–496.
- Hupel** = August Wilhelm Hupel. Topographische Nachrichten von Lief- und Ehstland. Bd. I–III, 1774–1782. Riga: Johann Friedrich Hartknoch.
- Johansen, Paul 1933**. Die Estlandliste des Liber Census Daniae. Kopenhagen–Reval.
- Kallasmaa, Marja 1995**. Rahvaetümoloogia ja historismi printsiip onomastikas. – Keel ja Kirjandus 11, 763–766.
- Kallasmaa, Marja 1996**. Saaremaa kohanimed. I. Toim. Helmi Neetar. Tallinn: Eesti Keele Instituut.
- Kallasmaa, Marja 2010**. Hiiumaa kohanimed. Toim. Eevi Ross. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Kettunen, Lauri 1955**. Etymologische Untersuchung über estnische Ortsnamen. (= Suomalaisen Tiedeakademian Toimituksia. Sarja B, 90, 1.) Helsinki.
- Kink, Hella (koost.) 2004**. Harjumaa, Raplamaa – ümber Mahtra soostiku. Kose, Kõue, Kohila, Kaiu, Juuru. – Loodusmälestised 12. Natural heritage of Estonia. TTÜ Geoloogia Instituut. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus.
- Laanet, Viivi 2010**. Suur küla valla põhjas teel Voosele /järg/. – Kõue Kuulutaja, veebruar, 6–8.
- Laansalu, Tiina 2012**. Specific developments in Kiili place names. – Word and Concept in the Estonian and Finno-Ugric Languages. (= Eesti ja soomeugri keeleteaduse ajakiri 3–1.) Tartu, 173–187.
- Laansalu jt 2014** = Tiina Laansalu, Marit Alas, Marja Kallasmaa. Saksa juurtega asulanimed Eestis. – Keel ja Kirjandus 2, 125–133.
- Must, Mari 1965**. Keskmurde tekstid. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn.
- Pall, Valdek 1969**. Põhja-Tartumaa kohanimed. I. Toim. Madis Norvik. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn: Valgus.
- Pall, Valdek 1977**. Põhja-Tartumaa kohanimed. II. Toim. Madis Norvik. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn: Valgus.
- Rev 1725/26** = Eestimaa 1725.-1726. a. adramaarevisjon. I–II. Harjumaa. Allikpublikatsioon. 1988. Eesti NSV Riiklik Ajalooarhiiv, Tartu Riiklik Ülikool. Tallinn.
- Saar, Evar 2008**. Võrumaa kohanimede analüüs enamlevinud nimeosade põhjal ja traditsioonilise kogukonna nimesüsteem. (= Dissertationes philologiae Estonicae Universitatis Tartuensis 22.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Tiik, Leo 1977**. Isikunimede mugandid Saaremaal XVI ja XVII sajandil. – Keel ja Kirjandus 5, 284–288.

Arhiivimaterjalid ja kaardid

- 1796** = Ludwig August Mellin. Atlas von Lief- und Ehstland und der Provinz Oesel. Riga–Leipzig, 1791–1798.
- 1871** = Schmidt, J. H. Karte von Ehstland mit den Kreis-, Polizeidistricts- und Guts-Grenzen so wie den Plänen der Städte.
- 1890** = Venemaa topograafiline kaart 1 : 126 000, u 1890–1900.
- 1900** = Venemaa topograafiline kaart 1 : 42 000, u 1900–1921.
- 1935** = Eesti Vabariigi 1 : 50 000 topograafiline kaart (1935–1939).
- 2014** = Eesti põhikaart. Maa-amet. <http://xgis.maaamet.ee/xGIS/XGis> (05.01.2014).
- EAA** = Eesti Ajalooarhiiv (EAA.fond.nimistu.säilik: kaader, L leht).
- KN** = Eesti Keele Instituudi murdearhiivi kohanimearhiiv.

Tiina Laansalu
soome-ugri keelte ja murrete osakond
Eesti Keele Instituut
Roosikrantsi 6
10119 Tallinn
tiina.laansalu@eki.ee

Specific developments in the settlement names of Kose parish

Tiina Laansalu

In time, language evolves, as do place names, similarly to the rest of the vocabulary. Place names are often more enduring, although they undergo some changes that differ from the general vocabulary. The differences may have been caused by the fact that place names do not need understandable appellative meanings to function. The specific developments can be traced only when earlier documentation exists.

Several parallel forms of a place name can exist simultaneously. The parallel forms may emerge due to economic reasons, dialectal differences, language change or ambiguities in the name shape. It cannot always be determined whether a parallel form will lead to an actual change in the place name or variations in the forms are only incidental. Nowadays, name changes can be prevented by the written language in which the unshortened name form, which is considered to be more correct, is preferred.

The types of specific developments include irregular shortening, group transition, folk etymology and adaptation. Irregular shortening, which is distinctive to place names, occurs over time and cannot be explained by the phonetic rules of the general vocabulary. It occurs mostly in the second component of compound names, but can also occur in the first component. Group transition is a phenomenon whereby parts of a name with similar phonetic shapes can replace each other during variation – the most common example is *-mäe* ~ *-ma(a)*. Folk etymology means the reinterpretation of a name. During adaptation, foreign names are made to conform to the phonetic structure of the target language.

In this paper a selection of settlement names from Kose Parish is presented in the form of name entries that contain the specific developments. The material for the study comes from the Place Names Archive at the Institute of the Estonian Language and it has been compared with some earlier and later documentation. Examples of all the different types of developments can be found in the settlement names of Kose Parish.

Keywords: onomastics, place names, settlement names, farm names, etymology, irregular shortening, group transition, folk etymology, adaptation